

edykcie cen Dioklecjana czterokrotnie spotykamy się z cenami warunkującymi istnienie nominału 1-denarowego⁴⁵.

Rewaloryzacja pieniądza, o której wspomina inskrypcja z Aphrodisias, prawdopodobnie nie objęła aureusów. Wprawdzie nie wydaje się to do końca przesądzone, niemniej mamy świadectwo z Palestyny (*Deuteronomium Rabbi ki Teze* 2,1) datowane na 2 połowę III w. i dające podstawę do przyjęcia, że 800 denarów było równoważne z 1 aureusem, co w świetle podanej w edykcie ceny złota wypadałoby uznać za przekonujące⁴⁶.

Oparcie bimetalicznego systemu monetarnego wprowadzonego w 294 r. na nowym układzie zależności nie mogło w obliczu trudnej sytuacji finansowej państwa powstrzymać pagłębiających się trudności na polu monetarnym, gdyż w związku ze słabością ekonomiczną cesarstwa nie udało się podjąć wystarczająco obfitej emisji pełnowartościowej monety srebrnej, by przywrócić jej wiodącą rolę w obiegu. Złożył się na to zarówno brak wystarczających rezerw kruszcowych, jak i nieopłacalne dla państwa emitowanie ponadwartościowych (około 100%) argenteusów, które wybijano coraz rzadziej, by w końcu III w. zaprzestać prawie całkowicie ich produkcji⁴⁷. W następstwie rewaloryzacji, argenteus nie tylko stracił swój ponadwartościowy charakter, ale stał się pieniądzem kredytowym, posiadającym wewnętrzne pokrycie w wysokości zaledwie 2/3 swojej wartości nominalnej⁴⁸.

Niedawno odkryty fragment inskrypcyjny z Aezani, w części dotyczącej cen podstawowych metali monetarnych, dostarcza ważnych danych odnośnie struktury wartości w systemie monetarnym Dioklecjana — o ile uznamy, iż edykt mówi nie tyle o maksymalnych, co uczciwych cenach zgodnie z greckim terminem *τεμας δι[κ]αιας*⁴⁹. Biorąc pod uwagę cenę 1 funta złota (*obryzae in regulis sive [in] solidis*), wynoszącą według edyktu 72 000 denarów i dokonując jej przeliczenia na równowartość 1 aureusa opartego na standardzie 1/60 funta, uzysku-

⁴⁵ Ed. diocl. 16,2, 17,1, 24,13, 35,105. Zob. wyżej oraz J. Lafaurie, *Inscriptions du début du IV^e siècle*, CRAI 1965, s. 197 n.; S. Mrozek, *Siła nabywcza denarów i złota w edykcie Dioklecjana* [w:] 1500-lecie upadku cesarstwa zachodniorzymskiego. Materiały Ogólnopolskiego Sympozjum Naukowego w Karpaczu (8—9 grudnia 1976 r.), Wrocław 1979, s. 88 n.

⁴⁶ Sperber, *Denarii*, s. 190 n.; tenże, *Gold and silver standard. A study in rabbinic attitudes to Roman coinage*, NC 7 ser., VIII, 1968, s. 83 n.; Crawford, *Finance*, s. 584; P. Bastien, *Les multiples d'or de l'avènement de Dioclétien à la mort de Constantin. Essai de classement métrologique*, RN 6 ser., XIV, 1972, s. 52 n.; M. Giaccherio, *Il valore delle monete diocleziane dopo la riforma del 301 e il prezzi dell'oro e dell'argento nei nuovo frammenti di Aezani dell'edictum de pretiis*, RIN 5 ser., LXXXVI, 1974; Ruschenbusch, o.c., s. 201, przyp. 20.

⁴⁷ Jahn, o.c., s. 102 n. Por. też Callu, *La politique*, s. 356, 319 n.; Cope *Argentiferous*, 115 n.

⁴⁸ Lafaurie, *Réformes*, s. 119; Jahn, o.c., s. 94; Kunisz, *Pełnowartościowość*, s. 19—20.

⁴⁹ M. Giaccherio, *L'illusoria imposizione del giusto prezzo nell'editto calmieri di Diocleziano*, Rend. Lincei 8 ser., XIX, 1964, s. 95 n.; Naumann, o.c.; Reynolds, *The Aezani copy*, s. 125 n.; Sperber, *Denarii*, s. 190 n. (komentarz Midrasch w *Deuteronom. Rabba*); E. Frezouls, *Prix, salaires et niveaux de vie. Quelques enseignements de l'edit du maximum*, Ktema II, 1977, s. 253 n.